

שכך דרך בנינים, הרי זה בונה בקרקע. וכן אסור להוציאם משום סותר. (מתוך ספר 'בנין שבת' עמ' 1). יש לעיין במדף שאינו מחובר אף לא בצירים, אלא מונח בלבד, שלא מצינו שגם בהנחה בעלמא ייחשב כמחובר. ועיין בספר הנזכר בעמ' קסו.

דף קג

'אלא משלשל מלמטה וכורך מלמעלה...' – משמע מרש"י שהרי זו מלאכה דאורייתא, והתירו לעשות כן כי בלא הכי אי אפשר לנגן בכלי. ומכאן יש להביא ראיה לדברי האליה-רבה (שיו סק"ב) שאסור להכניס שרוך למנעל ישן, ואף על פי שכבר נשתמש במנעל זה והיה עליו שם 'כלי', אעפ"כ הכנסת השרוכים נחשבת כהרכבה חדשה, כאילו עתה מתקן כלי חדש. [ואולם אם מכניס את השרוך עצמו שיצא מן המנעל הזה – מותר, כמבואר בפוסקים]. ומקור לדין זה יש לראות בסוגיתנו, שהרי גם כאן הלא כבר ניגן בכינור בעבר, ואף על פי כן יש בהארכת הנימא משום תיקון מנא, וחייב חטאת על כך משום עשיית כלי.

והוא הדין להכנסת מוכין לתוך כר שיצאו ממנו המוכין. [אבל להכניס את המוכין שיצאו – מותר, כאמור]. וכן לענין הכנסת סוללה למכשיר, כגון מכשיר שמיעה או שעון קיר – אסור, [גם אם לא ננקוט כסברת החזון-איש שבעצם יצירת זרם יש חיוב משום 'בונה']. [עפ"י בנין שבת, עמ' קלו].

'כאן באמצע כאן מן הצד' – רש"י מפרש שאם נקרעה בצד די בעניבה ולכן אין להתיר לקשור, אבל באמצע אין די בעניבה לתיקון הכנור הלכך קושר.

ואולם רבנו יהונתן והר"ן פרשו החילוק באופן אחר; כשקושר באמצע ודאי לא ישאירונו כך ועתיד להתירו למחר, הלכך היא קשירה שאינה של קיימא ומותרת, אבל כשעושה קשר בראשיה אינו עתיד להתירו לכן לא יקשור אלא יענוב. [ורבי שמעון סובר שבכל אופן יענוב, כדי שלא יוכל להגיע לדי חוב דאורייתא בשום אופן].

(מבואר מדבריהם שלא התיר תנא קמא אלא במלאכה דרבנן. וכתב התוס' – יום-טוב שכן משמע גם מדברי הרמב"ם (י, 1). וסברה היא, שהרי די בקשר שאינו של קיימא כדי לנגן ומדוע נתיר מלאכה דאורייתא. [ולא ידעתי מדוע הוצרך התור"ט לומר מפני שהרמב"ם הולך לשיטתו שעיקר שירה בפה, כי נראה שאף למ"ד עיקר שירה בכלי אין כאן צורך לעשות מלאכה גמורה. וכן משמע בר"ן]. ורבי שמעון בן אלעזר סובר שאין די בקשר כדי לנגן, הלכך מתיר מלאכה דאורייתא, לתקן הכלי ממש. ולכאורה כן יש לדייק בסוף המסכת מדברי רבי שמעון, שלא התירו קשירה או עניבה אלא באופן שאין חוב דאורייתא. אבל מרש"י (בד"ה משלשל. וכן להלן קה. ד"ה קושרה) משמע שלתנא קמא התירו קשירה גמורה, ואפילו היא של קיימא. וצ"ע בטעם הדבר).

'בני חבורה זריזין הן' – ודוקא בשעת צלייתו, שמן הסתם בני החבורה מצרפים עמהם חכם להורות דיני צלייתו ואכילתו, אבל מקודם לכן, בעוד השה בחיים והוא נמצא אצל בעליו, אין שייך טעם זה, ולכך לא התירו חתיכת יבלתו. (רש"י. ויש מי שדייק מרש"י שבני חבורה זריזין הם משום שהם מרובים ומזכירים זה את זה. ונפקא מינה אם שחטו על היחיד או על איש ובני משפחתו שאין אימתם עליו. עפ"י 'עלה יונה' עמ' רמז).

(ע"ב) 'כהן שעלתה בו יבלת – חבירו חותכה לו בשיניו' – ואף על פי שאין אומרים לו לאדם חטא

כדי שיזכה חברך, כאן שבא לו הדבר באונס ולא על ידי פשיעתו, אומרים לחברו לחתוך בשיניו (שהוא איסור 'שבות') כדי שיוכל חברו לעבוד עבודה. (עפ"י תוס' גטין מא: ד"ה כופין. אם כי הפוסקים נקטו לעיקר כחילוק הזה, אך יש סוברים שאין לחלק בכך, אם פשע אם לאו (ע' במובא בשבת ד), ולשיטתם יש לתרץ שכאן מעיקרא לא גזרו חכמים, ואין כאן 'חטא' – משום שאין שבות במקדש [וזה בגדר התר גמור ולא 'דחיה', שאפילו אפשר בלא זה אין איסור – כן הוכיח האבני-נור או"ח ק"ח,ו], או לרבי אליעזר משום שמכשירי מצוה דוחים אפילו מלאכה גמורה. גם אפשר היות ואסרו לו עצמו, לכך התירו לחברו, ואילו היה מותר לו לחותכו ביד, [וכן הוא לחכמים אליבא דאמת], אין התר לחברו. כסברה זו נקט המהרש"א).

'אמר ר' יהודה בריה דרבי חייא: לא שנו אלא גמי אבל צילצול קטן הוי יתור בגדים... ותיפוק ליה משום חציצה... לישנא אחרינא אמרי לה, אמר ר' יהודה ברדר"ח: לא שנו אלא גמי אבל צילצול קטן – חוצץ...' – לפרוש רש"י (וכן נראית שיטת הרמב"ם), אין הפרש בין שתי הלשונות בשיטת רבי יהודה בריה דרבי חייא; לפי שתייהן חציצה פוסלת אפילו בפחות משלש על שלש, ואפילו נימה אחת חוצצת, ודברי ר' יהודה אמורים כלפי דין 'יתור בגדים' באופן שאין חציצה. ואולם יש מי שפרש ('שער המלך' כלי המקדש י, ט – בבאור שיטת הראב"ד שם) שאמנם ללישנא-קמא מחלוקת ר' יהודה ברדר"ח ור' יוחנן היא אמורה בענין יתור בגדים, אבל ללישנא אחרינא, ר' יהודה דיבר על חציצה בין יד לכלי, ולא על יתור בגדים, וכפי פשטות הדברים, שהרי דוחק לומר שר' יהודה נקט לשון 'חוצץ' משום דברי ר' יוחנן הבאים לאחר מכן. וגם דברי רבא בשם רב חסדא מתפרשים כפשוטם ללשון זו, שמדבר על חציצה בין ידו לכלי ולא על יתור בגדים. ובוזה מובן שלא הקשו 'תיפוק ליה משום חציצה' מיד על דברי המשנה 'כורך עליה גמי', אלא רק לאחר דברי ר' יהודה בלשנא-קמא, כי ללשנא-בתרא אכן ר' יהודה דיבר משום חציצה, ולר' יוחנן אליבא דאמת אין חציצה בפחות משלש על שלש שלא במקום בגדים.

'דאמר רבא אמר רב חסדא: במקום בגדים – אפילו נימא אחת חוצצת' – כלומר בין הבגד לבשרו, אבל מעל הבגד – דינו כמו שלא במקום בגדים ואינו פוסל אלא בשלש על שלש. אמנם, רבי יוחנן שאמר שלא במקום בגדים אין יתור בגדים פוסל אפילו בג' על ג' – כוונתו שלא במקום בגדים כלל, אבל מעל הבגד – פוסל. ונראה שאם אינו רחב שלש, גם אם ארוך הרבה – אינו חוצץ. וצ"ע. (חזו"א זבחים ג,ב). יש מי שצדד לומר שבין בגד לבגד אין לפסול משום חציצה, כי ההקפדה אינה אלא שיהא הבגד על בשרו. (בית הלוי ח"א ג). ואולם י"א שגם כשהחציצה בין בגד לבגד (כגון בין כתונת לאבנט) הרי זה חוצץ בין בשרו לבגד העליון, (משא"כ הבגד התחתון, אינו מהווה חציצה בין העליון לבשר, דמין במינו הוא, ששניהם מן המצוה). (עפ"י אבן האול – כלי המקדש, י).

דף קד

'בזוקין מלח על גבי כבש בשביל שלא יחליקו... במקדש אין במדינה לא, ורמינהי חצר שנתקלקלה במימי גשמים מביא תבן ומרדה בה...' – משמע בגמרא שאף על פי שאינו מכוין אלא שלא יחליק, אסור לבזוק מלח במדינה משום איסור השוואת גומות, הגם שאינו מתכוין לכך, [בניגוד למרדה תבן שמכוין ליפות הקרקע].

עצמה לא יקנח ואם קינח (= מרחח) – חייב חטאת, משום 'ממחק'. כן אמר רבי יהודה בברייתא. ולדעת תנא קמא, מותר להחזיר רטיה שפרשה אף במדינה. ופסק שמואל לאסור, כרבי יהודה. אמר רב חסדא: מחלוקת כשפרשה על כלי, אבל פרשה על גבי קרקע – דברי הכל אסור להחזירה. ומסופר על רב אשי שהחזיר רטיה שנפלה לו על הכר.

אפשר שרב אשי חולק על רב חסדא וסובר שמחלוקת התנאים כשנפלה על הקרקע אבל על הכלי לדברי הכל מותר. ואפשר שסובר כרב חסדא אלא שפסק כתנא קמא, ודלא כשמואל (ערש"י ותוס'. וכן פסקו הר"ף והר"ה).

יש פוסקים שאם נטל את הרטיה בידיים מן המכה, אסור להחזירה ואפילו עודה בידו, או כשהניחה על הכלי (ע' או"ח שכת, כו). וכתבו הפוסקים שאם הסירה על מנת לתקן אפשר לסמוך על המקלים (ע' משנ"ב ושעה"צ שם). ואם גם עודה בידו נראה שראוי להקל אף לכתחילה (עפ"י שבט הלוי ח"ה עח).

נתינת רטיה על המכה בתחילה, אסורה אף במקדש (שלא התירו אלא להחזיר לאחר שהכהן נטלה בשביל שיוכל לעבוד, שזהו כלצורך עבודה, אבל נתינה מלכתחילה אינה צורך עבודה כלל).

דפים קב – קג

קסו. האם מותר בשבת לקשור נימה לכלי שיר שבמקדש?

לתנא דמתניתין, מכשירי מצוה דוחים את השבת, הלכך כלי שיר שבמקדש שנתקלקלו, מתקנים אותם לצורך שירה על הקרבנות. ודוקא אם לא יכלו לתקן מאתמול, כגון שנתקלקלו בשבת, אבל יכלו לתקן אתמול – אסור. ולדעת רבי אליעזר, מכשירי מצוה דוחים את השבת אפילו היה אפשר לעשותם מאתמול.

משנתנו הולכת כמאן דאמר 'עיקר שירה בכלי' אבל למאן דאמר 'עיקר שירה בפה, אין השיר דוחה את השבת (עפ"י תוס' סוכה נ: ר"ן כאן. וע' באריכות באבני נזר או"ח כו).

נימת כנור שנקרעה במקדש – קושרה. רבי שמעון אומר: עונבה. רבי שמעון בן אלעזר אומר: הואיל ואינה משמעת הקול בקשירה או עניבה, משלשל (– מאריך את המיתר בצד האחד, ע"י גלגול היתד) ומותח וכורך (על היתד שבעבר השני). [ולתנא קמא, עדיף לקשור מלשלשל, כיון ששניהם אב-מלאכה, ואם ישלשל ויכרוך כדרכו, יבוא להתיר אף בכנור חדש לכתחלה, הלכך קשירה עדיפה. רש"י].

נראה מדברי רש"י שהותר לקשור לתנא קמא בקשר של קיימא, אבל מדברי כמה ראשונים אין נראה כן.

לפי אפשרות אחת בגמרא, אף לתנא קמא פעמים שיש לענוב ולא לקשור – כאשר נפסקה הנימה בראשיה (שאינן צריך שם חיזוק כל כך. רש"י), ורק כשנקרעה באמצעה מותר לקשור.

רבי שמעון שאמר עונבה – יתכן שסובר מכשירי מצוה אינם דוחים את השבת. ואפשר (לאיבעית אימא' השני) שמדאוריתא מותר לקשור ומשום גזרה אסר, אטו נקרע מן הצד.

דף קג

קסז. א. האם מותר בשבת לחתוך יבלת במקדש, בבהמה או באדם?

ב. האם התירו שבות השייכת למקדש, מחוץ למקדש?

ג. כהן שלקה באצבע – האם מותר לכרוך גמי על מכתו, ומה הדין במדינה?

א. חותכים יבלת במקדש, ביד ולא בכלי – כן סתמה משנתנו.

א. לרש"י, חיתוך יבלת בכלי היא תולדת 'גזוז'. ויש אומרים משום 'חובל'. ערש"ש, מנחת חינוך – מוסף השבת, יב; מאור ישראל כאן. והרמב"ם (ט,ה) כתב שהחיתוך יבלת מגופו בין ביד בין בכלי פטור. וע' שבט הלוי ח"ט פט.

ב. משמע מרש"י (בד"ה אילימא) שלדעת חכמים החולקים על רבי אליעזר, אין התר לחתוך ביד אלא יבלת שעלתה בשבת, שלא היה אפשר לחתכה מאתמול (עפ"י מהרש"א). והרש"ש כתב שמותר, מלבד בקרבן פסח שלא התירו מחוץ למקדש, וכרב יוסף.

ג. מדובר ביבלת המהווה מום בבהמה, כגון יבלת שבעין ואין בה שער, אך לא ביבלת בשאר מקומות כשאין בה עצם, שאינה אלא תלתול בשר בעלמא (עפ"י תוס' בכורות לח: ד"ה וסימנך). לרוב הדעות שבגמרא, מדובר רק ביבלת לחה, אבל יבשה מותר אף בכלי מפני שהיא כמפורכת. אבל לדעה אחת (רבי אליעזר או רבי יוסי בר חנינא), יבלת לחה אין חותכים אפילו ביד (משום 'שבות'), מלבד לדעת רבי אליעזר. ויבשה חותכים ביד ולא בכלי (ששבות גדולה היא. תוס').

רב יוסף אמר שלא התירו חיתוך יבלת ביד אלא בקרבנות ציבור הנמצאים במקדש, אבל בקרבן פסח לא התירו חכמים 'שבות' מפני שהוא נמצא אצל בעליו מחוץ למקדש. [ורב ספרא הקשה על כך]. ורבי אליעזר מתיר אף בפסח, שלשיטתו מכשירי מצוה דוחים אפילו מלאכה גמורה.

לדעת רבי אלעזר או רבי יוסי בר חנינא, התנא רבי אליעזר מתיר לחתוך יבלת אפילו בכלי, אבל רבא אמר שגם רבי אליעזר מסכים כל שאפשר לשנות – משנים, הלכך יש לחתוך ביד. ומאותו טעם כהן שעלתה בו יבלת – חברו חותכה לו בשניו, (ולא בכלי וגם לא ביד. ואולם בבהמה שמאוס הדבר לחתוך בשניים, מותר לחתוך ביד. תוס'), הגם שמדין תורה מותר לרבי אליעזר לחתוך אפילו בכלי.

מבואר בתוס' שלא מצריך רבי אליעזר לשנות אלא כשאין הדבר כרוך בשהייה, אבל אם מתעכב בשל כך, מותר ללא כל שינוי.

ב. לרב יוסף, לא התירו שבות במקדש אלא בתוך המקדש, אבל בחוץ – אסור. [כגון חיתוך יבלת של קרבן פסח, מלבד לרבי אליעזר הסובר מכשירי מצוה דוחים אפילו מלאכה גמורה]. ורב ספרא הקשה והוכיח שהתירו שבות דמקדש אף מחוצה לו. ורב יוסף תירץ שלא התירו אלא לבני חבורה המנויים על הפסח, [שמוותר להם לשלשלו לתנור עם חשכה], הואיל וזריזים הם, אבל בעלמא לא.

ג. כהן שלקה באצבעו – כורך עליה גמי במקדש, שזוהו צורך עבודה, כי גנאי הוא שתיראה מכתו עם העבודה. [אבל במדינה אסור, משום שהגמי מרפא ואסור להתרפאות בשבת]. ואם מהדק הגמי כדי להוציא דם – אסור, (שאינן זה צורך עבודה. ועוד, הרי הוא 'חובל' ואב מלאכה לא הותרה במקדש. רש"י). אי אפשר לכרוך במקום שהוא עובד שם, משום חציצה בין יד הכהן לכלי.

ולדעת הראב"ד, אין חציצה פוסלת בפחות מג' על ג' שלא במקום בגדים.

נחלקו אמוראים אם מותר לכהן לכרוך צלצול (= חגור) קטן או אסור הדבר משום יתור בגדים.

נראה שמותר לכרוך צלצול במדינה, מפני שאינו מרפא וגם אינו מוציא דם. וכן כל דבר שאינו מרפא אלא נועד למשמרת ולהגן על המכה (עפ"י תוס', ריא"ז, הגהות אשרי).

כריכת צלצול קטן על המכה בשעת עבודה, ודיני יתור בגדים – בזבחים יט.